

Юрченко О.А. Польське питання на Потсдамській конференції //Соціологія, політологія, історія: зб.наук.пр. – К.: НАУ-друк, 2011. – с.125-130.

**АНОТАЦІЯ.** *Юрченко О.А. Польське питання на Потсдамській конференції.*

*У статті проаналізовано процес обговорення та прийняття рішення з польського питання керівниками СРСР, США та Великобританії на Потсдамській конференції 1945 р.*

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** *конференція, польське питання, кордони, «лінія Керзона», територіальне питання.*

**О.А. Юрченко**, к.іст.н, доцент

*Національний авіаційний університет*

*Гуманітарний інститут*

## **ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ НА ПОТСДАМСЬКІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ**

В статті проаналізовано процес обговорення та прийняття рішення з польського питання керівниками СРСР, США та Великобританії на Потсдамській конференції 1945 р.

**Вступ.** Дана тема і сьогодні залишається історично цікавою та актуальною. Рішення Потсдамської конференції, зокрема і з польського питання, мали та мають важливе значення для формування післявоєнного світу. Ця конференція дала світові історичний досвід, як можна поставити національні інтереси та інтереси збереження миру на планеті вище за класові в ім'я більш високих моральних цінностей. Оцінюючи сьогодні досягнуті в Потсдамі домовленості, можна стверджувати: вони зафіксували об'єктивне співвідношення сил та інтересів — насамперед великих держав — на момент укладання відповідних угод. Адже територіальний устрій у більшості частин Європи залишається і сьогодні в основному таким, яким його було встановлено в Потсдамі.

**Постановка завдання.** Основним завданням є аналіз позицій делегацій СРСР, США та Великобританії у польському питанні, яке було однією з важливих проблем Потсдамської конференції; характеристика перебігу обговорення цього питання на конференції; з'ясування причин зміни

позиції західних країн щодо встановлення нового польсько-німецького кордону; аналіз прийнятого рішення з польського питання.

**Аналіз публікацій.** Основним джерелом для написання даної публікації стали документи та матеріали Потсдамської конференції 1945 р., збірки документів з історії радянсько-польських відносин, зовнішньої політики СРСР, ПНР та інших країн. Дана тема, внаслідок своєї важливості, завжди привертала увагу дослідників. Питання гострої політичної боротьби навколо прийняття рішення з польського питання на Потсдамській конференції висвітлювали на сторінках своїх наукових праць історики Славін Г.М., Кундюба І.Д., Парсаданова В.С., Ізраелян В.Л., польські вчені В. Ковальський, А. Сковронський, С. Забелло, В. Добжицький, А. Клафковський та ін. Цікаві відомості про перебіг подій в ті часи містять мемуари У.Черчілля, Д. Бірнса, С. Миколайчика, листування керівників трьох союзних держав в роки війни тощо. В останні роки інтерес до цієї теми не зникає. Так, вона стала одним з підрозділів дисертаційного дослідження українського вченого Мрака І.Б. „Проблема кордонів Польщі у зовнішній політиці Великої Британії у роки Другої світової війни (1939 - 1945 рр.)” (НАН України. Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича. Ін-т народознавства. — Л., 2005.). Різні історично-правові аспекти даної проблеми продовжують залишатися предметом наукових досліджень вчених України, Польщі та Росії.

### **Основна частина.**

Остання конференція глав урядів СРСР, США і Великої Британії під час Другої світової війни проходила 17 липня - 2 серпня 1945 р. в Потсдамі під Берліном. Делегацію СРСР очолював Й. Сталін, США - Г. Трумен, який став президентом у квітні 1945 р. після смерті Ф. Рузвельта, Великої Британії - У. Черчілль, а з 28 липня - новий прем'єр-міністр К. Еттли.

До початку роботи конференції відносини між союзниками ускладнилися в зв'язку із заходами СРСР, спрямованими на перетворення східноєвропейських країн на своїх сателітів. Напередодні конференції США

здійснили випробування атомної бомби і намагалися проводити політику тиску щодо СРСР.

Центральним питанням на Потсдамській конференції було обговорення подальшої долі Німеччини. Після напружених переговорів союзники прийняли рішення розглядати Німеччину як єдину державу, провести роззброєння і демократизацію країни. З цією метою передбачалося ліквідувати німецькі монополістичні об'єднання, знищити військовий потенціал Німеччини, ліквідувати націонал-соціалістську партію і всі її установи, повністю викоренити нацистську ідеологію, покарати військових злочинців. Для тимчасового управління країною створювалася Контрольна рада у складі головнокомандуючих окупаційними військами союзників [3, с. 481].

Богато часу та зусиль було приділено розробці узгодженої позиції по відношенню до Польщі. Перш за все, розглядалося питання про польський еміграційний уряд у Лондоні. 5 липня США та Великобританія визнали Тимчасовий уряд національної єдності, створений у відповідності до рішень Кримської конференції. Але емігрантський уряд у Лондоні на чолі з Т. Арцишевським не поспішав згортати свою діяльність. За пропозицією радянської делегації було прийняте рішення, у якому висловлювалося задоволення з приводу утворення польського Тимчасового уряду національної єдності, визнаного трьома державами. В ньому констатувалося, що це призведе до припинення визнання Англією та США колишнього польського уряду у Лондоні, яке „більш не існує” [1, с.218]. Таким чином доля уряду Арцишевського була остаточно вирішена.

Не менш важливим та складним виявилися територіальні питання, зокрема, польське.

Ще напередодні конференції, влітку 1945 р. англо-американські кола підняли, всупереч прийнятим ними раніше рішень, кампанію проти встановлення нових північно-західних та західних кордонів Польщі.

Відомо, що ще у 1944 р. західні країни підтримували вимоги поляків щодо повернення їх споконвічних земель. Досить чітко позиція Англії була висловлена У.Черчіллем 15 грудня 1944 р. в палаті общин. В своїй промові він, зокрема, заявив: „Полякам залишена свобода, принаймні, що стосується СРСР та Великобританії, у пересуванні своєї території на захід, на жаль, за рахунок Німеччини. ....Розширення, яке отримає підтримку Великобританії та СРСР, буде досить суттєвим. Таким чином, завдяки придбанню північних та західних земель, більш важливих та більш високорозвинених, поляки отримають більше, ніж втрачають на сході” [2, с.322]. Для комплексного вирішення цього питання потрібне відповідне переселення населення. З цього приводу У. Черчілль відмітив: „Повинно відбутися переселення мільйонів людей зі сходу на захід або північ з одночасним виселенням німців з територій, що приєднуються на заході та півночі” [2, с.322]. У. Черчілль вважав таке переселення вірним та необхідним. На можливі заяви відносно відсутності життєвого простору у Німеччині для переселенців він відповів таким чином: „ Від шести до семи мільйонів німців вже вбито впродовж цієї страшної війни, в яку вони, не роздумуючи, втягнули всю Європу, вдруге впродовж життя одного покоління... Окрім того, слід очікувати, що величезна кількість німців загине у битвах, що розіграються на протязі весни та літа і які, за нашими припущеннями, стануть найбільшими з усіх, що мали місце впродовж цієї війни” [2, с.322]. Далі Черчілль відмітив, що „зміни території Польщі повинні відбутися негайно, без відкладання вирішення цього питання до мирної конференції” та додав: ”Я повністю переконаний, що досягнення порозуміння з радянським сусідом про спірні кордони на сході, до того, як буде здійснено прохід Радянської Армії крізь більшу частину Польщі, відповідає її найбільш суттєвим майбутнім інтересам. На цій основі Польща буде відновлена як суверенна та незалежна держава” [2, с.322]. Окрім цього, своє позитивне ставлення до встановлення західного кордону Польщі по Одеру та Несе У. Черчілль висловив у перемовинах з польським емігрантським урядом, пообіцявши, що повоєнна Польща після

повернення їй західних земель, буде обіймати територію 300-360 кв. км. Про це свідчив й відомий лист Кадогана [18, с.613-614].

Позиція США з цього питання знайшла своє відображення у листі Рузвельта до Миколайчика від 17 листопада 1944 р., в якому говорилося:” Що стосується майбутніх кордонів Польщі, то в разі, якщо польський, радянський та англійський уряди досягнуть згоди у цьому питанні, одночасно з запропонованою Польщі компенсацією за рахунок Німеччини, то наш уряд заперечувати не буде” [2, с.292]. Але необхідно зауважити, що американський уряд остаточно територіальні питання збирався вирішувати на мирній конференції.

Що стосується позиції СРСР в цьому питанні, то він завжди підтримував вимоги польського уряду встановлення такої системи безпеки у Європі, яка назавжди знищила б можливість повторення агресії з боку Німеччини. Відповідно до рішень Кримської конференції радянська делегація вручила делегаціям США та Англії проект угоди про встановлення західного кордону Польщі по лінії, що проходила від Балтійського моря через Свінемюнде до Одера, включно зі Штеттіном, далі вгору за течією Одера до гирла Нейсе і звідси по річці Західна Нейсе до кордону з Чехословаччиною. Пропозиція відповідала фактичному становищу, оскільки переважна більшість німецького населення залишила ці території і вони вже знаходилися під владою польської адміністрації.

Отже, в 1944 р. уряди США, СРСР та Великобританії були не проти встановлення західного польського кордону по Одеру.

Однак влітку 1945 р. ситуація змінилася. Уряди США та Англії виступили проти прийнятих ними раніше рішень й різними засобами відхрещувались від них. Така позиція західних країн пояснювалася рядом чинників: по-перше, створення тимчасового уряду національної єдності перекреслювало надії англо-американських кіл на прихід до влади польського емігрантського уряду; по-друге, виступаючи проти передачі Польщі західних земель, США та Англія переслідували мету встановлення

власного контролю над промисловою Сілезією. В подальшому вони сподівалися встановити свій контроль й над економікою усїєї Польщі; по-третє, західні країни намагалися утримувати Польщу у стані сировинного та сільськогосподарського додатку Заходу [4, с.184]. Отже, напередодні скликання Потсдамської конференції західні країни почали активно виступати проти встановлення польського західного кордону по Одеру, передачі Польщі порту Гданська тощо.

Дискусійним було місце проходження кордону між Польщею та Німеччиною по Нейсе (Нисі): по лужицькій чи по клодзькій. Є відомості про те, що американська та британська делегації тривалий час не знали про існування лужицької Нейсе. Деякий час обговорювався східний кордон Німеччини не по Одеру-Нейсе, а по Одеру-Бубру у 50 км на схід від неї, що не влаштовувало уряди Польщі та СРСР. За цим варіантом уся східна Лужиця опинилася б на території Німеччини, а міста Губен та Гьорліц не були б поділені кордоном.

В США впродовж всього червня проходила напружена дискусія з польського питання. В результаті обговорення його у керівних колах держдепартаменту підготували спеціально для президента ряд меморандумів. В цих документах говорилося, що США повинні рішуче протидіяти встановленню польського кордону по Одеру - Нейсе Західній, оскільки такий кордон зробить її особливо зацікавленою у СРСР. Західний кордон Польщі рекомендувалося провести по лінії польсько-німецького кордону 1939 р., лише з такою зміною, що Польща може отримати частину німецької Померанії та Верхню Сілезію. У випадку, якщо СРСР відкине американську пропозицію, планувалося в якості компромісного рішення погодитися на передачу Польщі земель на схід від Одеру, але ні в якому разі не погоджуватися на лінію Західної Нейсе [6, с.299].

Схожу позицію зайняв і уряд Англії. 13 липня 1945 р. англійський уряд направив до США документ, в якому згода на лінію Одер - Західна Нейсе трактувалася „проявом слабкості” перед СРСР [6, с.299].

Отже, в ході роботи Потсдамської конференції розгорнулася жорстка дипломатична боротьба навколо польського питання. Для обговорення питання про польський західний кордон за наполяганням СРСР до Берліну було запрошено польську делегацію для репрезентації своїх поглядів. Польський меморандум був запропонований учасникам конференції 28 липня. Він містив моральні, демографічні та географічні основи польських вимог, історичні права Польщі на західні землі, економічні та політичні зв'язки цих земель з Польщею [15, с.114; 2, с.479-488].

Справедливі вимоги польського народу були підтримані радянською делегацією. Однак західні країни рішуче виступали проти. Передачу Радянським Союзом західних земель під управління польською адміністрацією Трумен і Черчілль назвали „непередбачуваним утворенням нової сфери окупації” [11, с.80]. У. Черчілль, забувши про свої попередні виступи та обіцянки, заявив, що в разі передачі Польщі західних земель Німеччина, втративши більшу частину орних земель, буде не в змозі прогодувати переселенців. Все це приведе Німеччину до економічного краху [10, с.278]. Черчілль доводив, що поляки не в змозі ні заселити, ні економічно освоїти ці землі. ”Зараз Польща вимагає для себе набагато більше, ніж вона віддає на сході”, - сказав він [10, с.271]. На підтримку Черчілля виступив Трумен, який заявив, що передача Польщі Сілезії негативно відіб'ється на спроможності Німеччини сплачувати репарації [15, с.110].

Делегація СРСР рішуче виступила проти таких заяв. Вона довела, що, по-перше, поляки, які вже переселилися на західні землі, успішно їх відновлюють. По-друге, передача Сілезії Польщі не може відбитися на спроможності Німеччини виплачувати репарації, оскільки вона має достатню кількість промислового обладнання. До того ж, делегація СРСР зробила заяву про те, що Радянський Союз згоден задовольнити репараційні претензії Польщі з частини репарацій, що мають бути радянськими [10, с.340].

Але західні країни все рівно не поступалися. Під час зустрічі представників Польщі з У. Черчіллем останній намагався чинити тиск на

поляків, примусити їх відмовитися від своїх вимог. Черчілль намагався пов'язати питання про кордони з питанням про вибори, внутрішнє становище у Польщі. Особливо Черчілль виступав проти того, щоб Польща ставала країною комуністичного типу [16, с.728].

Доки Англію на конференції представляли Черчілль та Іден, польське та деякі інші питання доводилося переносити з одного засідання на інше, тому що узгоджувати позиції трьох держав ставало все важчим. Цей факт визнають й деякі англійські історики, які пишуть, що Черчілль зовсім не шкодував з приводу повільного розвитку перемовин. І тільки після того, як 26 липня у Великобританії були оголошені результати голосування до парламенту, які показали повну поразку консерваторів, у зв'язку з чим Черчілля та Ідена у Потсдамі замінили лідери лейбористів Еттли та Бевін, становище дещо змінилося. Хоча позиція й цього уряду у Потсдамі, по суті, була продовженням політики консерваторів. Разом з тим лейбористські лідери, мабуть, не вважали можливим починати свою зовнішньополітичну діяльність зі зриву конференції, і це дозволило сформулювати узгоджені рішення по питанням порядку денного.

В процесі тривалих польсько-британських перемовин Англія намагалася примусити польську делегацію встановити конкретну дату проведення виборів у Польщі, поставивши у пряму залежність питання про кордони від позитивної відповіді на питання про вибори. Але польська делегація рішуче відмовилася проти поєднання питання про кордони з внутрішнім станом у країні. Таким чином, К. Еттли та Е. Бевіну не вдалося нав'язати польській делегації ніяких зобов'язань, що обмежували б права польського народу [16, с.738-739].

Позиція СРСР з польського питання була іншою. Радянський Союз, будучи зацікавленим в тому, щоб Польща приєдналася до комуністичного табору, рішуче підтримував вимоги польського народу на встановлення західного кордону на Одеру та Західній Нейсе. „Радянський Союз вважає намагання Польщі відсунути свої кордони до Одри, включаючи Щецин, й до



Ніси справедливими та своєчасними. Німеччина у відповідності до принципу справедливості повинна віддати ці землі Польщі... Таке рішення відповідає інтересам Європи та усього світу. Для міжнародних відносин це означає ускладнення германської агресії. Одночасно це означає відродження польського народу. Відроджена Польща стане оплотом миру в Європі. Німеччина буде послабленою, Польща зміцніє, й не тільки в сучасних умовах, а й у майбутньому. Всі поляки об'єднуються в єдиній державі” [2, с.527-528].

Англо - американська дипломатія, наštовхнувшись на рішучий опір з боку радянської делегації, а також будучи зацікавленими у скорішому вступі СРСР у війну проти Японії, була вимушена погодитися з радянськими пропозиціями. 2 серпня 1945 р. було опубліковано повідомлення, що проголошувало: „... колишні німецькі території на схід від лінії, що проходить від Балтійського моря дещо на захід від Свінемюнде і звідти по річці Одер до впадіння річки Західної Нейсе й по Західній Нейсе до чехословацького кордону, включаючи ту частину Східної Пруссії, яка у відповідності до рішення Берлінської конференції не поставлена під управління Союзу Радянських Соціалістичних Республік та включаючи територію колишнього міста Данциг, повинна знаходитися під управлінням польської держави і у цьому відношенні вони не повинні розглядатися як частина радянської зони окупації Німеччини” [10, с.397].

Таким чином, доля п'ястівських земель була вирішена. Вислів „колишні німецькі території” підкреслював остаточний характер польського кордону по Одери, Західній Нейсе, Балтиці.

Велике значення для поляків мало й прийняте конференцією рішення про виселення німецького населення з західних земель. В постанові було вказано: „Три уряди ... визнають, що повинно бути здійснене переміщення до Німеччини німецького населення або частини його, що залишилося у Польщі” [10, с.400]. Той факт, що в документі чітко йдеться про виселення німців з Польщі, а не скажімо, з територій, що тимчасово знаходяться під

управлінням Польської держави, свідчить про остаточний характер кордонів Польщі.

Остаточний характер західного польського кордону підтвердив й Г. Трумен у своїй промові 9 серпня 1945 р., присвяченій результатам Потсдамської конференції. Він сказав: „Територія, яка передана під адміністративний контроль Польщі, допоможе їй забезпечити всім необхідним своє населення. Вона утворить також більш короткий та легше захищаємий кордон між Польщею та Німеччиною. Заселена поляками, ця територія допоможе зміцнити єдність польської нації” [19, с.353].

Згоду Англії на встановлення нового західного кордону Польщі мимоволі підтвердив У. Черчилль, який заявив, що, якби він після виборів повернувся би до Потсдаму, то ніколи не погодився б на такий кордон. Встановлення кордону по Одеру – Нейсе Західній, підкреслив він, „ніколи не було б схвалене жодним урядом зі мною на чолі” [12, с.581]. Тим самим він підтвердив факт згоди уряду К. Еттлі на цей кордон.

З цього ж приводу главі радянського уряду було задане питання президентом агенції „United Press” Хью Бейлі “вважає чи ні Росія західні кордони Польщі постійними?”, на що Й. Сталін відповів: „Так, вважає” [2, с.159].

Таким чином, на Потсдамській конференції був остаточно визнаний західний кордон Польщі. Окрім того, у Потсдамі було зафіксовано, що польський емігрантський уряд у Лондоні більш не існує, а уряди США та Англії зобов’язуються надати допомогу у поверненні всього польського майна, що знаходиться за кордоном [10, с.396]. Радянський Союз зробив додатково офіційну заяву про те, що він відмовляється на користь Польщі від усіх своїх претензій та прав на німецьке майно та акції німецьких промислових та транспортних підприємств на всій території Польщі, у тому числі й на західних. СРСР висловив також згоду передати Польщі від 15 до 30% суми репарацій, що належали СРСР [2, с.543].

Рішення трьох союзних держав з польського питання мали величезне політичне та економічне значення. По-перше, були встановлені остаточні кордони Польської держави, територія якої стала складати 311730 кв. км. Здійснилася споконвічна мрія польського народу об'єднати усі свої землі в єдиній країні. Визначення кордонів Польщі стабілізувало внутрішнє та зовнішнє становище країни. По-друге, повернення Польщі західних земель, що були більш промислово розвинені (особливо Сілезія), позитивно вплинуло на економіку країни. По-третє, Польща отримала вихід до моря та три потужні порти – Щецин, Гданськ, Гдиню. По-четверте, постанови конференції з німецького питання створили сприятливі передумови для майбутнього Польщі. Запровадження в життя прийнятих рішень мало привести до зміцнення миру та ліквідації загрози німецької агресії проти Польщі. По-п'яте, Польща отримала свою долю військових репарацій, що мало певне значення для відновлення народного господарства країни.

Новий польсько-німецький кордон був визнаний Німецькою Демократичною Республікою у 1950 р. ФРН визнала цей кордон як фактично існуючий у 1970 р., а як остаточний – у 1990 р.

1 серпня 1945 р. після підписання керівниками СРСР, США та Англії Протоколу та Повідомлення про Потсдамську конференцію трьох держав Потсдамська конференція завершила свою роботу. На початку серпня 1945 р. основні угоди, прийняті на конференції, були направлені Франції з пропозицією приєднатися до них. Французький уряд дав принципову згоду. Потсдамські рішення були схвалені та підтримані й іншими державами світу.

Загальне визнання отримали вироблені у Потсдамі демократичні принципи утвердження миру та безпеки у Європі та у світі, а саме:

- головна умова безпеки у Європі – недопущення відродження німецького мілітаризму та нацизму;
- міждержавні відносини повинні будуватися на принципах суверенітету, національної незалежності, рівноправ'я та невтручання у внутрішні справи.

**Висновки.** Потсдамські рішення стали яскравим свідченням можливої співпраці великих держав, яка повинна була стати гарантією миру, безпеки та співробітництва народів в усьому світі. Не зважаючи на всі труднощі у роботі конференції, вона завершилася торжеством реалізму. На жаль, одночасно ця конференція стала і першою конференцією, на якій фактично відбувся дебют ядерних озброєнь в якості політичного фактору міжнародних відносин. Почалася ера ядерної дипломатії.

В цілому ж Потсдамська конференція мала дуже важливе міжнародне значення.

По-перше, вона врегулювала найскладніші міжнародні проблеми, пов'язані з ліквідацією наслідків війни в Європі.

По-друге, конференція продемонструвала можливість досягнення єдності великих держав антигітлерівської коаліції в мирний час, як і в роки війни.

По-третє, рішення Потсдамської конференції стали програмою післявоєнного устрою Європи.

На жаль, західні держави досить скоро почали забувати й перекреслювати деякі з цих рішень. Проте потсдамські рішення протягом тривалого часу допомагали мирно вирішувати найскладніші міжнародні проблеми.

### **Список літератури**

1. *Белецкий В.Н.* Потсдам 1945: История и современность / В.Н. Белецкий. - М.: Международные отношения, 1987. – 343 с.
2. *Документы* и материалы по истории советско-польских отношений, т. VIII. – М.: Наука, 1974. – 680 с.
3. *Іваницька О.П.* Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник / О.П. Іваницька. – Вінниця: Фоліант, 2003. – 560 с.
4. *Израэлян В. Л.* Дипломатия в годы войны (1941-1945) / В.Л. Израэлян. - М., 1985. – 480 с.

5. *Переписка* Председателя Совета Министров СССР с Президентами США и Премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. М., 1989. Т. 1-2. Союзники в войне 1941-1945 / Отв. ред. А. О. Чубарьян, У. Ф. Кимболл, Д. Рейнолдс. М., 1995.

6. *Кузнец Ю.Л.* От Перл-Харбора до Потсдама. Очерк внешней политики США / Ю.Л. Кузнец. - М.: Международные отношения, 1970. – 351 с.

7. *Кундюба И.Д.* Советско-польские отношения. 1939-1945 / И.Д. Кундюба. - К.: Изд-во Киевского Университета, 1963. - 208 с.

8. *Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945-70-ті роки)* / За ред. В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. – К.: Либідь, 2003. – 558 с.

9. *Системная история международных отношений.* /Под ред. проф. А.Д. Богатурова. – М.: Московский рабочий, 2000. – 420 с.

10. *Тегеран, Ялта, Потсдам.* Сборник документов. М.: Международные отношения, 1970. – 416 с.

11. *Byrnes J. Speaking Frankly* / J. Byrnes. – New York: Harper, 1947. – 324 p.

12. *Churchill W. The Second World War, vol.VI. Triumph and Tragedy* .Cassell / W. Churchill. - London: 1948- 1954. - 752 p.

13. *Klaffkowski Alfons.* Granica polsko-niemiecka a konkordaty z lat 1929 i 1933 / A. Klaffkowski. - Warszawa, 1958. - 487 s.

14. *Klaffkowski Alfons.* Umowa Poczdamaska z dnia 2.VIII.1945 r. Podstawy prawne likwidacji skutkow wojny polsko-niemieckiej z lat 1939—1945 / A. Klaffkowski. - Warszawa, 1960. - 634 s.

15. *Kowalski W.* Poczdamski lad pokojowy / W. Kowalski. - Warszawa, Książka i Wiedza, 1975. – 64 s.

16. *Kowalski W.* Walka dyplomatyczna o miejsce Polski w Europie. 1939-1945 / W. Kowalski. - Warszawa, Książka i Wiedza, 1970. – 877 str.

17. Feis H. Between War and Peace. The Potsdam Conference / H. Feis. - Princeton, 1960.

18. *Sprawa polska w czasie drugiej wojny swiatowej na arenie miedzynarodowej/ Zbior dokumentow. 1944-1949.* Warszawa, 1965. – 675 str.

19. *War and Peace Aims of the United Nations, vol.II, 1943-1945. Vol.3.* London: Collins, 1974.

20. *Zbior dokumentow PISM, 1947, №11-12, str. 381-382.*

**АННОТАЦИЯ. Юрченко О.А. Польский вопрос на Потсдамской конференции.** На украинском языке. – Рукопись.

В статье проанализирован процесс обсуждения и принятия решения по польскому вопросу руководителями СССР, США и Великобритании на Потсдамской конференции 1945 г.

**ANNOTATION. Iurchenko O. The Polish question on the Potsdam conference.** In the Ukrainian language. – Manuscript.

This article is devoted to the analysis of discussion and deciding decision on Polish question on the Potsdam conference 1945 by the leaders of the USSR, USA and Great Britain.

**АНОТАЦІЯ. Юрченко О.А. Польське питання на Потсдамській конференції.**

У статті проаналізовано процес обговорення та прийняття рішення з польського питання керівниками СРСР, США та Великобританії на Потсдамській конференції 1945 р.

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** конференція, польське питання, кордони, «лінія Керзона», територіальне питання.

